

POKLON LJEPOTI SVIJETA PRIRODE

MOJE TREĆE OKO

UVOD, ZAŠTO FOTOGRAFIJA?

Kad sam najveći dio života orijentirao i podredio istraživanju prirode, nije nimalo neobično što u takvim aktivnostima dolazi do mnogobrojnih susreta sa živim bićima i raznolikim pojavama koje privlače moju pažnju. Odavno sam želio da sve te svoje djelatnosti spram prirodnog okoliša, ili barem neka značajnija događanja i prirodne objekte, popratim i bilježenjem na naročit način – fotografijom. Nije to bila samo želja, ubrzo se pokazalo da je druženje s foto-aparatom postala gotovo svakodnevna potreba i nužda. I drago mi je da je tako i da to traje i dan-danas. Unatoč svemu. Na taj način već nekoliko desetljeća družim se s foto-aparatom te si danas i ne mogu zamisliti bilo kakvu svoju istraživačku i ostalu djelatnost, a da uz mene nije prisutno ovo pomagalo, foto-aparat. Nije jedan, već tri, svaki svoje namjene: jedan me prati na svim terenskim radovima i putovanjima, drugi, isto takav, fiksiran je u radnoj sobi na postolju te s odgovarajućim priborom služi za makro i mikro snimanje, a treći srednjeg formata negativna (6x6 cm), s priborom, pretežito koristim za snimanje pejzaža i panorama.

Istraživati pojedine dijelove prirode znači otkrivati nepoznato, iznalaziti međuzavisnosti i povezanosti među objektima i pojavama, tražiti smisao i razumijevati uzročno-posljedične odnose. U takvoj djelatnosti odavno sam shvatio da fotografija može mnogo pomoći, dapače, sve više dolazim do uvjerenja da fotografija nije samo značajno i neophodno izražajno sredstvo, već i sama po sebi, naročito u funkciji dokumentarnog i egzaktnog, stoji u službi istraživanja, njome se nešto otkriva i propitkuje, provjerava, utvrđuje, analizira, vrednuje i uspoređuje. Objektiv foto-aparata iza kojeg stoji znatiželjan i zainteresiran autor, razotkriva prirodu, ističe njene osobitosti i ljepote, vrijednosti, čuva detalje i strukture sklone razaranju, konzervira i "ispravlja" te dopunjuje nepotpune predodžbe. Tako objektiv foto-aparata i fotografija postaju dodatno, treće oko, produženo oruđe svijesti i nezaobilazno uporište našem pamćenju i iskustvu.

Fotografijom "zaustavljamo" određene i nama značajne trenutke u beskrajnu vremena, objekte i zbivanja koje ni jednim drugim načinom tako vjerno, točno i brzo ne možemo zabilježiti. Ako su to objekti i događanja iznadene vrijednosti i osobitosti prirode, nesvakidašnji nalazi, prolazni objekti kojih nestaje i koji se ne ponavljaju, kojih više nikada neće biti u takvim oblicima - onda je u mojim očima značaj fotografije još veći, gotovo nezamjenjiv. Ne snimiti takvoga što a biti očevicem, znači učiniti nepopravljiv propust.

U mnoštvu pojavnih oblika prirode, u beskrajnu vrsta i jedinki živih bića neprestano se nalazim u ulozi selektora, fotografskog selektora. Svakom fotografijom učinjen je nekakav izbor iz mnoštva. Naravno da se to probiranje obavlja prema osobnim kriterijima, a oni su opet posljedica mnogih čimbenika koji u fotografiji kao konačnom rezultatu mojeg nastojanja imaju barem jednako važan udio kao i sam motiv. Odabranim motivom istovremeno tom sadržaju fotografije pridajemo i određenu važnost, zna-

Pravovremeno biti na odgovarajućem mjestu jedna je od pretpostavki dobre fotografije. Prva polovica lipnja na livadama Golice na Karavankama.

čaj, vrijednost, izdvajajući ga od ostalih. Tako svaka fotografija poprima našu osobnost gledanja na svijet oko sebe, dobiva svoju originalnost i prepoznatljivost, bez obzira da li je taj motiv netko ranije snimio ili ne. Neprestane promjene u prirodi, kako na makro tako i na mikro planu, uzrokom su da priroda u našim očima postaje neprestano drugačija a ostaje uvijek ista, pa odatle dolaze i novi poticaji za fotografsko bilježenje. Priroda se tako javlja kao nepresušno vrelo u kojem nalazim mnogo toga vrijednog što neprestano hrani moju potrebu za fotografijom kao izražajnim sredstvom.

U svakoj fotografiji ispoljava se prolaznost i uništivost, implicira se smrtnost i neponovljivost. Svaka fotografija je na neki način anticipacija prolaznosti i smrtnosti stvari u vremenu. Fotografije su djelići stvarnosti spašeni i otići od uništenja i zaborava, premda su i same surogati te stvarnosti a ne stvarnost sama. Odatle i želja da se fotografski makar prividno zaustavi ta neumitnost prolaznosti i vječne mijene, stalnog nestajanja i nastajanja. Fascinacija slikanja svjetlom, registriranjem oblika i boja, fotografiji pomažu u prevladavanju prolaznosti u vremenu zaustavljanjem određenih trenutaka koji, netom snimljeni, i sami postaju na neki način iluzija realnosti i sadašnjosti, postaju prošlost. Ali prošlost oteta zaboravu. Točnošću i preciznošću, pravovremenošću, fotografija posjeduje značajke autentičnosti, egzaktnosti, a time zauzima neizostavno mjesto u domeni stručne i znanstvene djelatnosti. Ona time postaje i nezaobilazni dokument, često jedini način svjedočenja o nečemu ili nekome. Ta likovna dokumentarnost postaje vrijednija tim više što vrijeme odmiče, postaje vrijednija od čitavog mnoštva napisanih ili izgovorenih riječi pa su još riječi i komentari često i posve nepotrebni.

Korektno snimljen pejzaž ističe ljepote svijeta prirode i njegove posebnosti. Na izvoru Savice.

Tako, primjerice, distinkcije između dviju ili više bioloških vrsta na razini njihovih mikrostrukture, koje treba učiniti, ustanoviti zbog dokumentiranja pripadnosti pojedinoj vrsti, niti najprecizniji crtač, niti najbolja ruka istraživača nije u stanju tako autentično i precizno prikazati kao što ih to, uz odgovarajuću fotografsku opremu, može pokazati fotografija. Ona je tu čak u prednosti pred filmskom ili televizijskom slikom jer trajno zaustavlja i naglašava upravo odgovarajući trenutak, detalj koji bi se u slijedu televizijskih ili filmskih slika istopio. Osim toga, takva fotografija najpodesnija je i kao dokumentarna ilustracija uz stručni ili znanstveni tekst što je danas neophodnost bez koje ne možemo zamisliti završetak i objavu stručnog ili znanstvenog rada.

Taj otkrivački i ispitivački karakter fotografije najbolje se vidi u tzv. makrosnimcima, u snimcima detalja, u povećanjima koja reproduciraju slike objekata veće od onih kakve su u stvarnosti. Tako se našem oku otkrivaju pojedinosti koje bi bez ovakvog znatiželjnog i propitkivačkog oka kamere ostali posve nevidljivi ili bi naša spoznaja o njima bila nepotpuna, netočna. Fotografija ove vrste, koju često prakticiram, otkriva nam jednu novu razinu spoznaje stvarnosti, jedan novi svijet nesaglediv prostom oku. Kao što teleskopska slika proteže našu spoznaju u kozmičke razmjere, tako mikro i makro fotografijom zadiremo u mikrokozam, jednako fascinantan, složen i lijep, očaravajući kao i svijet prirode dostupan našim neproduljenim osjetilima.

Koliko god je značajno osobno transektiranje istraživanog područja, primjena različitih pomagala i pribora, eksperimentalni rad "in situ" ili u laboratoriju, korišćenje pisanih izvora informacija te primjena

Uhvaćeni trenutak prije
oluje.
Pod Solunskom glavom
na planini Jakupici u
Makedoniji.

svih drugih postupaka i metoda u istraživačkoj djelatnosti, jednako tako važno mjesto zauzima i fotografija. Nju shvaćam kao zasebnu istraživačku metodu ali i kao sredstvo i način pomoću kojeg sve naše ostale metode i postupci dobivaju na značaju i postižu svoju punu vrijednost.

LIJEPO I ISTINITO U PRIRODI

Mnogo puta, i od mnogih, postavljano pitanje "Nalazi li se u prirodi lijepo, ili samo u umjetnosti?" ne mogu niti ovdje zaobići. Značajan je broj onih koji smatraju da u prirodi objektivno ne postoji lijepo. Isto tako je ne mali broj onih dijametralno suprotnih stajališta o prirodi kao temeljnom izvoru lijepog. Ne ulazeći u dublja razmatranja ovog značajnog pitanja estetike, priklonio sam se ovom potonjem stajalištu, smatrajući kako je priroda s bezbroj svojih pojavnih oblika nadahnula i potakla te bila predloškom mnogim umjetnicima u stvaranju najvećih djela likovnih umjetnosti, a i sama, objektivno, sadrži lijepo i ljepotu za onog tko je umije u njoj otkriti. Općenito se može kazati da nam u fotografskoj praksi više znači kvaliteta motiva i sve ono što tog trenutka utječe na tu kvalitetu. Vjerojatno je to ta ljepota koju želimo fotografijom iskazati.

Ljepotu, kako je ja vidim, ne daje samo umjetnost životu, prirodi, kao neki ukrasni privjesak. Zato se priklanjam mišljenju velikog slikarskog majstora A. Dürera koji kaže da je umjetnost zapravo u prirodi i da do nje može doći onaj koji je znade iz nje izvući. Ako neki dio prirode pobudi u nama nešto, neki

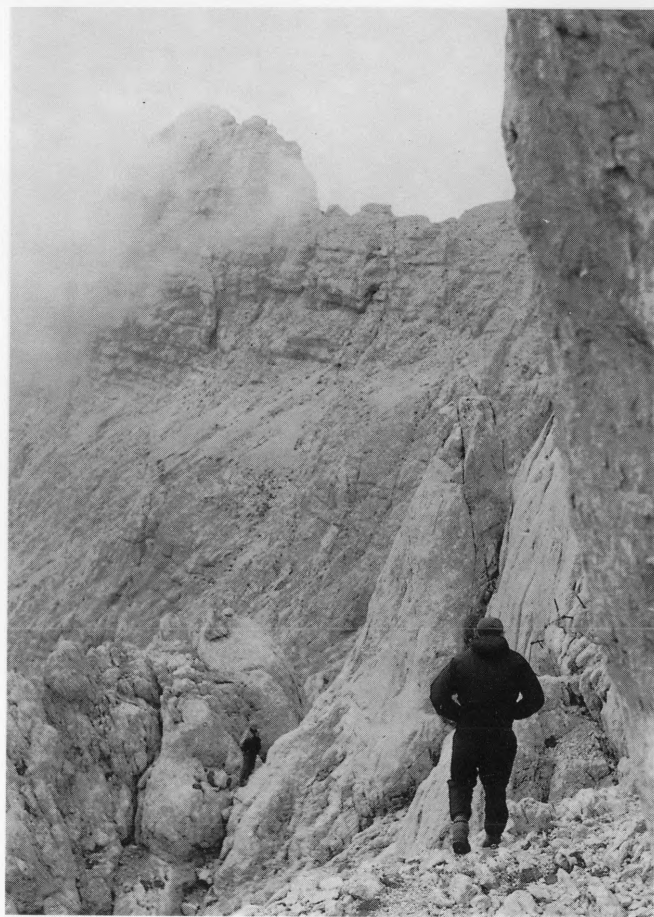
Makrofotografija nam otkriva novu razinu stvarnosti. Tek koji milimetar velik cvijet vodene kuge povećan desetak puta.

osjećaj, zanos, doživljaj, ako u njemu ili s njim doživimo i raznolike emocije i oblikujemo neke estetske stavove, nije li to barem korak k onoj duhovnoj transpoziciji i sagledavanju objektivnog svijeta kojeg zovemo umjetnošću? U tom procesu u kojem osoba promatrač i stvaratelj ima temeljnu poziciju ima svoje mjesto i fotografija i, zašto ne kazati, i fotografska umjetnost.

Jednako kao kad mrtvu "partituru" nekog umjetničkog djela kreativno oživimo odgovarajućom verbalnom interpretacijom, tako i pejzaž ili fotografiju prosuđujemo i analiziramo ne samo preko njene motivike i likovnosti već u tu prosudbu i u taj doživljaj unosimo sebe i svoju kompletnu osobnost, svoja iskustva i spoznaje, svoje stavove, emocije, svoje poimanje lijepog, istinitog i dobrog. Prema tome, neki pejzaž ili njegova slika za mene nisu samo ono što oči vide nego i mnogo više od toga, ne samo da je slika dokument nekog značajnog trenutka nego predstavlja i osobnu transpoziciju te stvarnosti, te istine o svijetu, što slici i daje pečat osobnosti i originalnosti, neponovljivosti.

S jedne strane priroda pruža mnogo poticaja i sadržaja lijepog za čovjeka otvorenih očiju, vječnog tragača i promatrača, naročito osjetljivog na pojavu igre svjetla i boja, ali i čovjeka koji se trudi da što više sazna o objektu svojih interesa. U protivnom doživljavamo prirodu i opisujemo je poput velikog filozofskog autoriteta Hegela, koji opisujući svoj izlet u Alpe navodi kako mu ove "vječno mrtve mase pružaju jednu posve jednoličnu i dosadnu predodžbu". I to je primjer, pa makar i od Hegela, kako nedostatak estetskog obrazovanja i nerazvijen smisao za lijepo rađaju pasivan odnos prema prirodi. S druge strane taj isti čovjek stvaratelj naučit će mnogo i od likovnih umjetnosti, posebno od slikarstva,

Neponovljivi trenuci u prirodi ostaju zabilježeni i na ovaj način. Predio u Kamniškim Alpama.

usvajajući i akceptirajući prihvaćene konvencije i kriterije lijepog svoga vremena. Na taj način preplitanjem i prožimanjem zakona umjetnosti i zakona prirode, odnosno prirodno lijepog, i mogu nastajati najvredniji umjetnički proizvodi. Udio fotografije u tom procesu nije beznačajan. Razumljivo je da je u tom pogledu ono što zovemo stručna i znanstvena, odnosno dokumentarna fotografija udaljenija od poimanja umjetnosti. Granice nisu oštre, a vjerojatno ih i nema te je teško reći kad jedna fotografija prestaje biti dokument, faktografija ili samo dokument kao realističan objektivan čin, a kada poprima kvalitete kreativnog stvaralaštva. Kreativna fotografija je izvjesna otkrivačka igra a ne puka registracija stvarnosti.

I ovdje ima dovoljno razloga postaviti pitanje: "Da li fotografija iskazuje ne samo ljepotu nego i istinu?" Potvrdni odgovor pretpostavlja objašnjenje koje se osobito odnosi na stručnu i znanstvenu fotografiju, ili bolje rečeno, fotografiju u službi struke i znanosti. Naime ta vrsta fotografije, čini se, najbliža je istini, realnosti i dokumentarnosti svijeta prirode, premda bismo i ovdje mogli govoriti o tome što je istina i kako se ta istina o pojavnostima ovog svijeta subjektivno odražava, prevodi te iskazuje na dvodimenzionalnom likovnom tekstu neke fotografije. Isto tako nije lako definirati ni pojam lijepog, lijepog u prirodi, pogotovo ako naša estetska mjerila ne korespondiraju u dostatnoj mjeri, ili su čak različita, od estetskih konvencija određene kulture.

Ako u nekoj fotografiji može doći do izražaja i istinitost i ljepota sadržaja motiva, učinili smo najveći dio posla koji karakterizira uspješnu fotografiju. U svakoj svojoj fotografiji nastojim, s jedne strane,

izraziti ono faktičko, zbiljsko, dokumentarno, a s druge strane na svoj način čitam i ono likovno, njezin likovni tekst, odnosno estetsku dimenziju motiva. Svaku fotografiju nastojim očistiti od nebitnog sadržaja pa je konačni proizvod izvjesna likovna kondenzacija i kristalizacija te preoblikovanje onog stvarnog što nam oči vide u okolišu. Otkrivanje ljepota prirode i istine odvija se u mom neprestanom odnosu s prirodom i u toj trajnoj povezanosti neprestano se iskazuje i dograđuje i moj stav i odnos prema lijepom koji nalazi potom i svoj izraz na fotografijama.

FOTOGRAFSKO PROMATRANJE

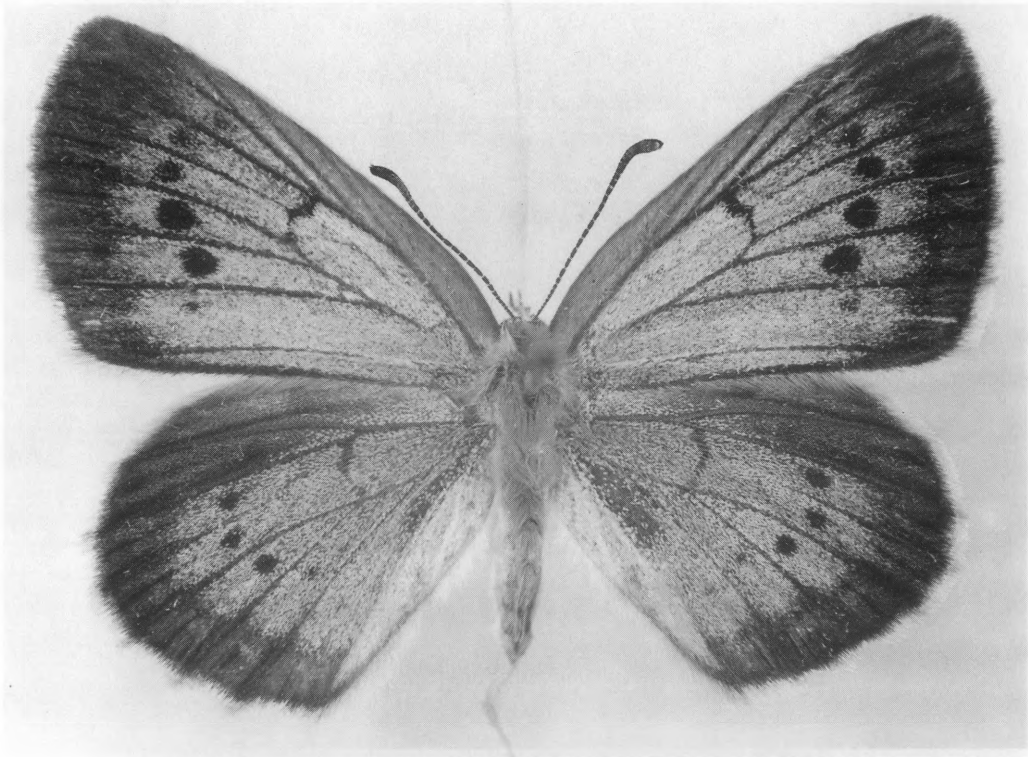
Promatranje kao temeljna metoda istraživačke djelatnosti i u fotografiji je od presudnog značaja. Ona se uči cijelog života. Često govorimo o daru opažanja, izvanrednoj sposobnosti kojom smo u mogućnosti zamjećivati u prirodi i ono što bez te sposobnosti ne bi uopće zapazili i ono što mnogima koji prolaze istim predjelima ostaje posve neotkriveno. Ta koncentracija i budnost naše svijesti, ta specijalno orijentirana i distributivna pažnja kojom raspoložemo omogućuje dublje i točnije zahvaćati okolnu stvarnost. Razumljivo je da je takva sposobnost pretpostavka i u bavljenju fotografijom. No budući da taj način likovnog izraza ima i neke svoje zakonitosti, govorimo u tom slučaju o fotografskom promatranju, djelatnosti koja prethodi izradi dobre fotografije, djelatnosti koja se odvija u svijesti autora prije pritiska na okidač foto-aparata. Svaki čovjek koji se kreativno odnosi prema fotografiji prakticira

Samo makrofotografija otkriva nam ljepotu detalja ove podravske orhideje.

višekratna, ponovljena promatranja dijelova prirode, neprestano "studiranje" motiva s ciljem uočavanja bitnog, onog "svojeg" viđenja u konkretnim svjetlosnim i drugim uvjetima. Promatrajući okoliš i objekte u njemu uočavamo ono što izdvajamo kao važno, značajno i sagledavamo to uzimajući u obzir svjetlo kao mogućnost i temeljni kriterij buduće fotografije. U svijesti se odvija proces kompozicije budućeg kadra, izdvajanja nevažnih detalja, procjena tonskih vrijednosti i kvalitete boja. Ja u svijesti slikam i bez foto-aparata, pokušavam gledati objekte trećim okom, onako kako bi to vidio objektiv moje sprave. Loša i neuredno komponirana fotografija ne znači da je bio nered u prirodi, kod motiva, već u svijesti i očima fotografa koji ga nije umio otkloniti, prepoznati, organizirati, koji, vjerojatno, ni sam nije znao zašto je tu fotografiju snimio. Ovom mentalnom "opterećenju" dodaje se i ona eventualna stručna dimenzija odabranog motiva, njegova vrijednost i posebnost, ljepota detalja, kolorit i sl. Ako sve ovo što smo rekli uzmemo u obzir prilikom nastanka jedne fotografije, vidimo da taj dio posla ne može obaviti niti najsuvremeniji foto-aparat sam za sebe, nikakvo savršenstvo tehnike i automatsko očitavanje fotografskih elemenata, kao što to nerijetko misle i nastoje provesti mnogi autori, i ne samo početnici. Dobra fotografija rezultat je dobro razvijenog fotografskog promatranja, tj. značajnog mentalnog napora a onda, naravno, i dobre i dobro iskorištene tehnike.

Fotografsko promatranje sastoji se i u tome da se lijepo, značajno, vrijedno pažnje, otkriva i u onim dijelovima prirode i sadržajima koje skoro svatko vidi i koji su svakome pred očima, ali ih većina površnih motritelja posve zanemari. Oni su za njih suviše prosti, obični, ne zavređuju pažnju i nisu

Europska i hrvatska rijetkost. Leptir veliki livadni plavac na peteranskim livadama Podgoricama.

dostojni fotografski motiv. Takvi ne vide ljepotu npr. u listu optočenom jutarnjom rosom obasjanom kosim sunčanim zrakama, ili u zrelih plodovima trnine u živici prevučenim finim voštanim slojem. Mnogo toga je nužno da bi se uočila ta ljepota malih stvari, taj čudesni sjaj obasjanih detalja prirode. Nužna je, prije svega, ljubav i aktivan odnos prema životu i njegovim pojavnim oblicima. Po svemu tome svaka fotografija je originalno djelo. Ako se po tome upravo, po toj originalnosti i unikatnosti, po toj osobno dotoj "atmosfera" ne može prepoznati i razlikovati, ona je puka imitacija i ponavljanje kao posljedica pasivnog i neinventivnog odnosa prema prirodi, posljedica običnog "škljocanja".

U sadržaj fotografskog opažanja uključujem i potrebu raspolaganja odgovarajućim znanjem o nečemu, o predmetu kojim se bavimo, o motivu koji želimo likovno fiksirati u našem sjećanju. Ako više znamo o nečemu, više ćemo i vidjeti i više voljeti. Svatko vidi ono i onoliko i onako kako je naučio gledati. Još je u 18. stoljeću Johnatan Richardson rekao da nitko ne vidi stvari kakve jesu ako ne zna kakve trebaju biti. Sve to znači da na uspješnost fotografije utječe naše ukupno pa i specijalno obrazovanje, naše znanje, naša estetska kultura i razvijen osjećaj za lijepo. U prirodi postoji lijepo vrijedno naše pažnje, samo ga čovjek treba htjeti, znati, moći otkriti i fotografski iskazati. To znači da uvijek trebamo znati što želimo i zašto to želimo te potom učiniti koliko možemo i znamo. Uspijevamo li to polučiti u većoj mjeri, onaj raskorak, ono nepodudaranje između znanja o nečemu i mogućnosti iskaza putem fotografije bit će manje. Prema tome, svaka fotografija iskazuje i legitimira i svog autora, njegovo znanje, ukus, estetske kriterije pa i njegove emocije i njegovu etiku.

Koliko odsustvo likovne kulture rezultira posve pasivnim odnosom prema likovnom djelu, fotografiji, pokazuje i ovaj slučaj. Jedan "intelektualac" kad sam mu pokazao seriju planinarskih fotografija, po mom mišljenju vrijednih i uspjelih, tako brzo ih je "gledao" i premještao iz ruke u ruku da je izgledao

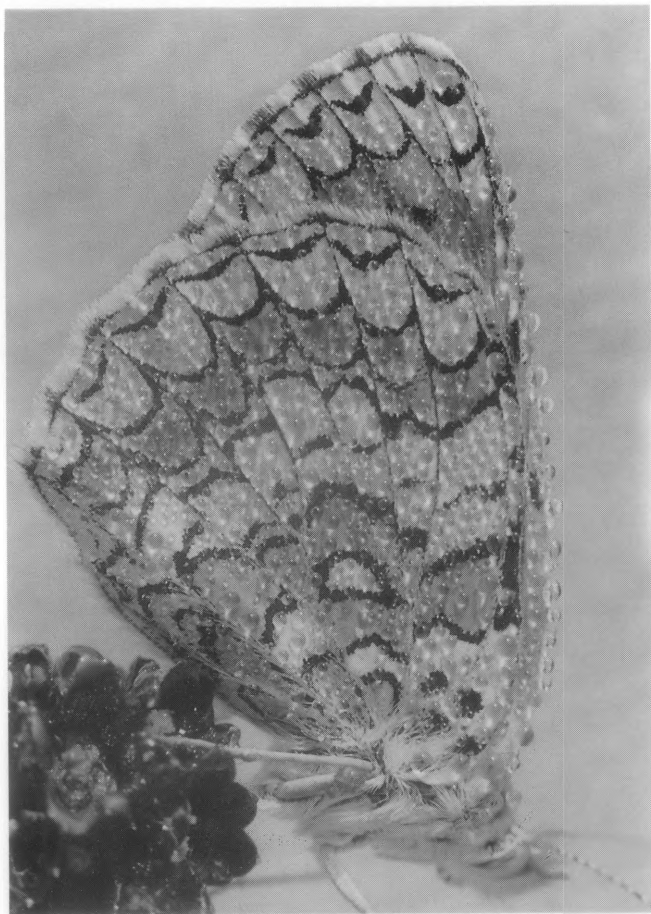
Liljan s Jakupice.

kao da se on s njima karta. To je primjer čovjeka potpuno estetski neobrazovana i neodgojena, premda je dotični svojevremeno i sam prakticirao amatersku fotografiju, ali onu goričarsku, tulumášku, onu pijana društva u klijeti, kotlovine i podvriskivanja, i to u koloru. Tko ne zna promatrati, taj u prirodi ne vidi lijepo, taj slika mehanički i bez razmišljanja i odabiranja, taj npr. na planinarskoj fotografiji snima samo raspjevane planinare a da se iz ničeg ne može zaključiti gdje je fotografija načinjena. Zbog takvih motiva nije trebalo odlaziti u planine, mogli su se načiniti i kod kuće.

Razvijeno fotografsko opažanje i neprestana spremnost duha i osjetila za sve što se oko mene zbiva, izdiže i fenomen slučaja na takvu razinu kad je moguće zabilježiti i "iskoristiti" mnogo više i takve izvanredne događaje koji bi inače ostali nezapaženi i podići im tako vrijednost u odnosu prema onome što zovemo nužnim. Dobar promatrač prirode, posebno opažać onog fotografskog, predusretat će i mnoge "slučajeve" a samim time oni i prestaju biti slučajnošću.

Sigurno ćemo se složiti s tvrdnjom da dobra fotografija govori dovoljno sama za sebe i sebe najbolje "objašnjava". Unatoč toga, zapitajmo se, treba li joj naslov, treba li pored nje za gledatelja ispisivati legendu? I dalje, ako je pišemo, što bi ona trebala značiti? Da li je legenda objašnjenje ili poruka slike? Da li je to izvjesni "prijevod" onoga što je autor želio reći, izvjesna interpretacija sadržaja? Da li legendom otklanjamo moguće dileme oko sadržaja, razloga slike? Smije li biti takvih dilema na dobroj fotografiji? Kojim gledateljima su legende upućene? Da li legenda dopunjava neki nedostatak slike, što nije iskazano a što smo namjeravali iskazati? Da li gledatelj "vidi" na slici isto ono što što je

Svježe srpanjsko jutro.
Buđenje tek predstoji.
Na livadama u Zovju kod
Đelekovca.

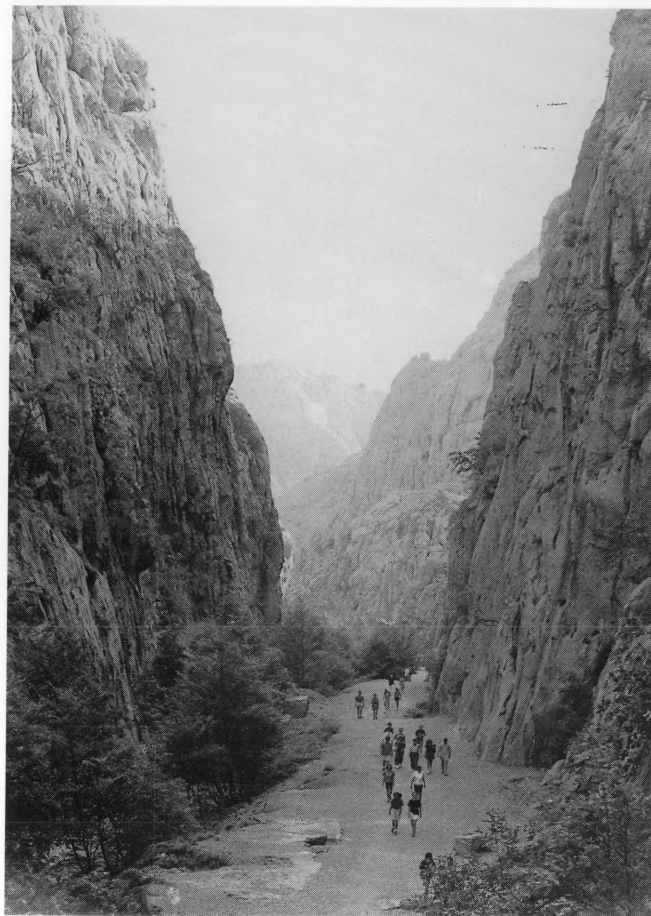

"vidio" autor? Ako ne, da li mu zbog toga pomoći legendom? Nije li onda legendom nametnuto osobno mišljenje i vrednovanje autora? Je li to dobro? Sličnih pitanja moglo bi se još postaviti. Odgovori na njih, čini mi se, ne bi mogli biti niti posve afirmativni, ali niti posve odrečni. U pravilu, mislim da se legenda mora obazrivo koristiti, samo kao kratka naznaka vezana uz situiranost u odnosu na prostor i vrijeme, a ne toliko uz sadržaj. Područje fotografije gdje se i od ovog može odstupiti i legendom pružiti iscrpnije informacije upravo sadržaja slike je kod fotografije u službi struke i znanosti. Dapače, tu je često potrebna veoma precizna i podrobna informacija o sadržaju slike.

Nastojanja za širom eksplikacijom sadržaja i poruke fotografije mogu u izvjesnim slučajevima proizaći iz didaktičkih razloga, kad je određenom krugu gledatelja fotografija namijenjena upravo zbog analize njena sadržaja i odgovarajuće estetske interpretacije. U tom slučaju ta poruka može se odnositi i na sve ono što je prethodilo snimanju, sve ono psihičko analiziranje i ukupno "opterećenje" autora.

NA LICU MJESTA

Gdje se to nalazi "lice mjesta" i koji su to moji foto-motivi? Odgovor bi mogao biti da je to svuda gdje egzistiraju barem neke prirodne vrijednosti, od najužeg stambenog prostora, okućnice, vrta, različitih podravskih i inih predjela do meni udaljenih dijelova prirode Hrvatske te još mnogo šire. Sve je vrijedno moje pažnje, sve može biti dostupan motiv za snimanje. Ne prezirem male, sitne, obične stvari

Značajni prirodni predjeli ostaju zabilježeni i na ovaj način.

U kanjonu Velike Paklenice u istoimenom nacionalnom parku Republike Hrvatske.

i motive te onu životnu filozofiju i apoteozu prirode i života uopće, koju svjedoči na tako divan način svojom poezijom Walt Whitman, rado primjenjujem i u svom odnosu prema prirodi i fotografiji uopće.

Osim prirodne sredine i raznolikih staništa česti su mi motivi živa bića sa svim svojim životnim aktivnostima, posebno onaj njihov dio koji je u užem središtu mojih istraživačkih i drugih interesa. Tako shvaćeni, motivi se nalaze svuda oko mene.

To "lice mjesta" gdje se fotografski oblikuju neki dijelovi prirode može biti i moj laboratorij. Tu, u miru radne sobe, opskrbljen strpljenjem i nastavkom fotografskog opažanja te potrebitim tehničkim pomagalicama i priborom, posvršavam ono što se nije moglo ili što se nije stiglo obaviti "in situ". Poznajući oblike i druga tjelesna obilježja te "navike" i etološke značajke organizama, nsatojim da moji "režijski" postupci budu takvi da niti najbolji specijalist ne zapazi "prijevaru" u odnosu na mjesto gdje je motiv snimljen. Zbog toga će npr. izgledati autentičan snimak velebitskog apolona u svojoj ljepoti načinjen u mojem laboratoriju na rascvalom bijelom žednjaku, njegovoj prehrambenoj biljci, kao da je snimljen "in situ", tj. negdje u kamenjaru najviših predjela Velebita ispod Vaganskog vrha, odakle sam donio i kasnije hranio gusjenicu ovog leptira. I naravno, u ovom slučaju treba napomenuti da taj leptir na ovaj način u svom životnom okolišu i ne može biti snimljen zbog čitavog niza razloga, pa je ova svjesna izmještenost motiva, uz spomenute pretpostavke, snimljenog "kao da", posve opravdana.

Rijetko kada poduzimam poseban odlazak u prirodu zbog "lova na motive". To se dogodi samo u slučajevima kad se radi o odgovarajućim prirodnim fenomenima koji se rijetko ili više nikad ne ponav-

ljaju u stjecanju baš određenih vremenskih i ostalih okolnosti. Nastojanje da se bude u pravo vrijeme na pravom mjestu dolazi ovdje do punog izražaja. Na snimanje nastojim odlaziti psihički i fizički odmoren, rasterećen životnih briga, motiviran samim okolišem i s jasnim razlozima odlaska upravo na to područje, uvijek spreman na moguća iznenađenja i slučajnosti čijih značenja postajem sve više svjestan.

Visoka koncentracija i napregnutost svijesti u stalnom procesu promatranja okoliša glavna su obilježja mojeg kretanja i boravka na licu mjesta. Uvijek sam mnogo više usredotočen i psihički i fizički na motiv i njegovo likovno fotografsko oblikovanje, nego na foto-aparat kao sredstvu u okviru čijih mogućnosti želim maksimalno ostvariti svoju zamisao. Ta usredotočenost na snimanje određenog motiva posve me isključuje od ostalih zbivanja, okolnih senzornih informacija, fizioloških potreba i želja pa i svijesti o protjecanju vremena. Nerijetko sam sebe zateknem u iznenađenju koliko sam vremena "potrošio" pripremajući i oblikujući neki motiv, odnosno kadar. Kod onih složenijih, zahvata u domeni mikro i makro fotografije proteknu i sati a da se učini "samo" jedan ili nekoliko snimaka.

Upravo zbog te neprestane budnosti osjetila, osobito vida, na terenu se brzo javljaju znakovi umora. Oni se očituju ponajprije kao slabljenje pažnje te u sve većim i grubljim previdima očiju, oslabljenoj fiksaciji detalja i mentalnoj preradi osjetilnih utisaka. Zbog toga i fotografsko promatranje motiva nije više zadovoljavajuće, kao da se javlja prezasićenost motivima, oblicima, te je nužno prekinuti takvu aktivnost ili je kombinirati s nekim drugim radom. To najčešće i činim, jer već nakon 2-3 sata intenzivnog opažanja i fotografskog oblikovanja motiva učinak naglo opada i teren i motivi nisu više "obrađeni" kako valja. Osim toga, javlja se i fizički umor o kojem također treba voditi brigu. Pored psihičkog "opterećenja" ovaj fizički napor i teret smanjujem i na taj način da sobom nosim samo neophodan pribor i opremu. Više stvari zamara i dekoncentrira u svakom pogledu.

Na snimanje idem najčešće sam. Druga osoba, koliko god bi mi u nekim poslovima bila eventualno na pomoći, najčešće me ipak dekoncentrira i odmaže u mojim nastojanjima, odvlači pažnju i zahtijeva određenu obzirnost. I najdobronamjernije sugestije doživljam kao smetnju u osobnom razmišljanju i fotografskom oblikovanju motiva.

Događa mi se često da neki motiv smimim dva, a ponekad i više puta. Razloga je tome više. Krećući se dotad nepoznatim krajolikom susretnem nešto novo, značajno ili meni nepoznato, i odlučujem se odmah za snimanje. Iskustvo mi govori i uči me da treba iskoristiti već prvi susret i zabilježiti ga misleći uvijek da ono što se može uraditi danas ne ostavlja za sutra. Time izbjegavam rizičnost jedinog susreta i onu strepnju koju donosi pomisao na neponovljivost. Ali, nerijetko se događa da ubrzo nađem isti sadržaj, isti organizam npr. ali, recimo s ljepšim i karakterističnijim primjercima i u boljim svjetlosnim i drugim uvjetima, te ga "ponovno" snimim. Zato takvi dvostruki snimci nisu nikad isti. I troškovi su kod takvog rada veći, ali je i izbor fotografija daleko bolji.

Neki osobiti motivi, rijetki i nedovoljno proučeni životni procesi i pojave, ponašanje životinja i sl. odnesu mi ponekad pola, pa i cijeli film. Ako se u cijeloj seriji snimaka nađe barem jedan ili nekoliko njih prihvatljive kvalitete, uhvaćenih onako kako sam ih ja fotografski zamislio, zadovoljstvo s urađenim je potpuno, premda uvijek težim prema boljem. Snimanje sitnih životinja i uopće detalja skrivenih prostom oku zahtijeva mnogo pripremnih radnji i vremena. Ali, prije svega potrebna je velika doza strpljivosti. Treba htjeti i znati - čekati. Čekati i mirovati minutama, desecima minuta pa ponekad i satima, ako želim uhvatiti pravi trenutak ili pravo prirodno ponašanje. Kod toga se kao dodatne poteškoće pojavljuju još dvije nezgodne pojave: neprestana, često i velika pokretljivost organizma te stalna opasnost da mi ne odleti i ostane zauvijek izgubljen, i ne samo za snimanje. Obje ove teškoće treba savladavati domišljajući se na razne načine i primjenjujući mnogobrojne pa i originalne trikove i mjere opreza. Kad se radi o stručnoj i znanstvenoj fotografiji te u koliko su u pitanju rijetki primjerci ili noviteti-unikati, briga oko snimanja i poduzimanja ovih mjera predostrožnosti je tim veća.

Sve te "operacije" prilikom snimanja na gotovoj slici naravno da se neće vidjeti i rijetko tko osim uskih stručnjaka ili iskusnijih fotografa će moći stvoriti sebi jasniju sliku o svemu što je prethodilo

fotografiji te vrste. Zato će često i vrednovanje takvih slika, stručno i estetsko, biti površno i nedostatno. Ovdje se ponovno vraćam na pitanje znanja o nečemu i uspješnosti i mogućnosti likovnog fotografskog oblikovanja motiva.

CRNO-BIJELO I U BOJI

Mnogi misle da je fotografija u boji "ljepša", privlačnija, realnija, i zato zapostavljaju snimanje crno-bijelim negativima. Pogrešnost i neutemeljenost ovakvog stajališta nije teško razotkriti. Mislim da dijelim estetski ispravno uvjerenje s većinom, da ćemo fotografiju u boji primijeniti pretežito kod onih motiva gdje želimo upravo naglasiti boju i sklad boja kao naročiti izraz sunčevog spektra svjetlosti, kod motiva kojima je boja njihova glavna karakterizacija i kriterij prepoznavanja, identifikacije. U svijetu prirode to su npr. po mom uvjerenju, snimci biljaka u krupnijem planu, nerijetko egzemplara iz beskrajnog carstva gljiva. Nadalje, to su neki predstavnici svijeta kukaca, napose leptira, kornjaša, dvokrilaca, opnokrilaca i drugih. Crno-bijela fotografija u ovim slučajevima značila bi značajnu vizualnu i estetsku redukciju.

S druge strane, čitav niz motiva u prirodi snimit ćemo filmom koji daje crno-bijele fotografije: neživi dijelovi prirode, kao što su npr. površinska struktura tla, motivi s vodom, pejzaži u udaljenijem planu, zimski motivi, dio motiva u makro i mikro fotografiji i sl. Nprekidno izmjenjiva igra svjetla i sjene u tim dijelovima prirode pruža kreativnom snimatelju niz mogućnosti oblikovanja snimaka, kako u prirodi, na licu mjesta, tako i u foto-laboratoriju prilikom izrade povećanja, što kod fotografije u boji ni izdaleka nije moguće u tolikoj mjeri. "Dodavati" boju takvim motivima značilo bi činiti ne samo nešto suvišno, već bi to smanjilo ljepotu motiva, iskrivilo njegovu prirodnost i specifičnost. Bila bi to laž, bio bi to kič. Boja tom motivu ne bi ništa dodala već oduzela. I ovdje se valja upitati: zašto želim snimiti taj motiv i zašto upravo crno-bijelom fotografijom?

Fotografija kao likovni subjektivni izraz stvarnosti putem svijetla i boja sastavni je dio i način mog ukupnog istraživanja i vrednovanja prirode. Kao posebna metoda i sredstvo izražavanja prirodoslovca ona podliježe i posebnim zakonitostima koje valja poznavati i poštivati. Fotografija tako postaje i ostaje moj naročiti način razgovora i dosluha s prirodom, naročiti način i oblik osjetljivosti za živa bića i njihovo ponašanje u slobodnoj prirodi, ona doprinosi onom suglasju življenja čovjeka spram prirodnog okoliša. U fotografsku aktivnost uključio sam i sve svoje zanose duše, svu svoju motivaciju i znatiželju, sve svoje duhovno spoznanje o kategorijama lijepog, plemenitog i istinitog, te nastojanje da se ove vrednote stalno rekreiraju i unose u svakodnevni život.

Fotografija mi predstavlja značajan način spoznaje i razumijevanja onih djelića prirode za koje mislimo da su nam bliži i kao da pripadaju samo nama. Nprestano u aktivitetu prema prirodi i njenim stanovnicima razvija se i dograđuje i moj odnos prema fotografiji kao izražajnom sredstvu, prema istinitom i lijepom.

"Ako ljepota", kako kaže Aristotel, "nije po sebi nikakva ideja već objektivno postojeći kvalitet", onda je moja želja truditi se otkrivati je u područjima kojima se bavim i u tom traganju i propitivanju – uživati i biti sretan. Tako mi i fotografija povećava sadržajnost i puninu života, pruža onu životnu radost i veselje koje osjećam i doživljam kroz trajnu i divnu stvaralačku igru otkrivanja i upoznavanja te pokušaja osmišljavanja svega onoga čime se bavim i što nalazim u prirodi.

Eto, na taj način mi priroda, a preko nje i fotografija, među ostalim, pomažu u mojoj svijesti i mojoj duši graditi onu apoteoznu sliku prirode, ono što se sve više oblikuje i čini stožer mojih osobnih nakana, uvjerenja i svjetonazora – onu duhovnu vertikalu prema onostranom.